

GEERT REINDERS (1737-1815)

Veterinair verleden

Geert Reinders werd in 1737 geboren in Bedum (Gr), waar zijn vader korenmolenaar was. Toen hij drie was overleed zijn moeder. Zijn opvoeding kwam voornamelijk in handen van een dienstbode. Daarnaast heeft een oom van moederszijde grote invloed op hem uitgeoefend ondermeer omdat deze hem lectuur verschafte, waardoor hij kennis kon nemen van de kerkelijke en politieke problemen van de dag. Vooral de boeken over de vaderlandse geschiedenis werden gretig door hem gelezen. Toen deze oom voorstelde om Geert op zijn kosten verder te laten studeren, stuitte dit op verzet van zijn zeer rechtzinnige vader, die van mening was dat *'men met al die waereldsche wijsheid niet in den hemel konde komen en dat het ook niet tot de kostwinning behoorde'*.

Toen zijn vader in 1749 naar Aduardertzijl vertrok, waar hij een aandeel in een houtzaagmolen had gekocht met daarbij een handel in hout, vond hij het nodig dat zijn twaalfjaar oude zoon zich verder in de rekenkunde bekwamde. Hoewel Geert zich tot een perfecte molenaarsknecht ontwikkelde, had hij toch twijfels over zijn vooruitzichten. Toen hij in 1757 trouwde met een boerendochter, besloot het jonge paar dan ook om de bakens te verzetten en om een boerderij in Garnwerderhoek te kopen.

De start was erg moeilijk: al snel werd hij geconfronteerd met de alom heersende veepest. Hierdoor kwam het gezin op de rand van de armoede. Door zuinigheid en hard werken keerde het tij en later was hij zelfs in staat om er een tweede boerderij bij te kopen.

In zijn vrije tijd las Geert filosofische werken, met name van de Duitse verlichtingsfilosoof Christan Wolff. De ideeën van de Verlichting hebben een grote invloed op hem gehad. Deze hielden ondermeer in dat een betere verstandelijke ontwikkeling van de bevolking tot een betere samenleving zouden leiden. Zich inzetten voor maatschappelijk nut werd een drijfveer die zijn leven zou gaan kenmerken. Zowel deze studie als de gewoonte om zijn gedachten en ervaringen in een dagboek vast te leggen werden de basis waarop deze autodidact zijn latere carrière heeft gebouwd.

In 1767 trad hij in contact met professor Petrus Camper naar aanleiding van een artikel van diens hand over veeziekten als de 'galziekte' bij schapen en runderen en de kwade droes bij paarden. Dit was de start van een jarenlange vriendschap en samenwerking tussen deze beide mannen.

Reinders had speciaal belangstelling voor de bestrijding van de veepest. Nu werden er in de achttiende eeuw al talloze experimenten uitgevoerd om door middel van entingen ziekten als de pokken bij mensen en de veepest bij runderen te bestrijden. Opvallend is hoeveel predikanten zich hiermee actief bemoeiden. De resultaten van het enten van runderen tegen de veepest waren echter slecht. Bij een experiment van dominee Noseman in 1755 stierven er veertien van de zeventien behandelde dieren! Toen er in 1768 weer veepest optrad, hebben Burgemeester en de Raad van Groningen professor Camper en professor van Doeveren verzocht hun gedachten te laten gaan over de meest doelmatige middelen tot bestrijding van de ziekte. Tevens werd hun een krediet verstrekt. Daar de heren reeds veel ervaring hadden met het inoculeren van de kinderpokken, besloten ze om de bestrijding van de veepest met inenting te proberen. De epidemie breidde zich uit en Camper reisde overal heen waar de ziekte zich openbaarde om deze zo goed mogelijk te kunnen bestuderen.

Een eerste door Camper tezamen met Van Doeveren gedaan experiment om te enten met behulp van een kromme naald, waaraan een met smetstof door-drenkte draad bevestigd was, gaf een teleurstellend resultaat: 39 van de 75 dieren stierven. Een tweede proef, door Wynoldus Munniks in Friesland gedaan met hokkelingen gaf een sterfte van 67 van de 112 dieren en bij een derde, uitgevoerd door Leeuwardense lector in de anatomie en chirurgie, Jan de Vries, gingen 39 van de 53 runderen dood. In 1769 riep Camper de hulp in van Geert Reinders. Toen deze samen met Camper met een experiment bezig was met zestien koeien op een gehuurd stuk land waar de ziekte veelvuldig was opgetreden, werd de bevolking zo agressief dat de rechter de heren beval binnen 24 uur te vertrekken. Dit werd op het laatste moment voorkomen. Daar er van de zestien dieren slechts vijf stierven, gaf dit Reinders de moed door te gaan.

Toen de ziekte op zijn eigen bedrijf uitbrak, entte hij alle 25 aanwezige runderen, waarmee hij een groot deel van zijn bezit op het spel zette. Van de 25 dieren overleefden er veertien. Reinders bleef -samen met een buurman en met Camper- voortgaan met entingen. Het ene onderzoek na het andere werd uitgevoerd, alles op eigen kosten. De resultaten waren zeer wisselend. In totaal had hij in 1769/70 150 koeien geënt, waarvan er 86 in leven waren gebleven.

Geleidelijk had hij toch wat meer inzicht in de pathogenese van runderpest gekregen; hij concludeerde:

1. wanneer men een 'schoon' dier besmette met een smetstof van een ziek dier, het 'schone' dier altijd ziek werd;
2. dat dieren die hetzij de enting doorstaan hadden hetzij van de ziekte gebeterd waren, gevrijwaard waren van de ziekte bij een volgende besmetting.

Na vier jaar, in 1774, sloeg de runderpest weer toe en wel op een kwaadaardige wijze. Dit gaf Reinders aanleiding de entingen te hervatten. Met financiële hulp van jonkheer Alberda van Dijksterhuis werden een aantal experimenten uitgevoerd, waarbij aandacht werd besteed aan eventuele invloed van purgeer-

middelen, voeding en waterbehandeling (zwemmen), alsmede van het al of niet tochtig zijn. Van de 49 dieren stierven er 30. Intussen had Reinders opgemerkt, dat als men in één hok 'schone' kalveren huisvestte naast kalveren die geboren zijn uit koeien die de ziekte hadden doorstaan, de eerste groep bij een besmetting ziek werd en de tweede niet. Indien hij een kalf van een 'gebeterde' koe daarna entte, werd het niet ziek en bleef dan zelfs gezond wanneer het in contact kwam met zieke dieren. Om ze blijvend voor de ziekte te beschermen dienden zij een tweede keer geënt te worden.

In een brief van 6 december 1774 meldde Reinders deze ontdekking aan de Prins-Stadhouder Willem V en in een brief van 22 december daaraanvolgend aan de professoren Camper en Munniks. Deze laatste brief liet hij ook drukken. Aan de ene kant hoopte hij met deze ontdekking kans te maken op een geldelijke beloning, aan de andere kant wilde hij hiermee zijn ontdekking veilig stellen. Alleen Munniks reageerde enthousiast; hij zorgde voor een vertaling van de brief in het Engels. Camper daarentegen heeft het in latere verhandelingen, uitgegeven in Parijs en Berlijn, doen voorkomen of hijzelf de ontdekking gedaan had. En Willem V reageerde in het geheel niet. Niettemin droeg hij een volgend geschrift waarin hij zijn ervaringen samenvatte (*Waarnemingen en proeven ... dienende ten bewyze dat wij onze kalvers tegen de veepeest kunnen bevelligen*. Groningen 1776) aan de Prins op en hij liet ook niet na verschillende vooraanstaande personen uit Stad en Lande voor hun steun en adviezen te bedanken. In zijn het jaar daarop uitgegeven *Bericht uit Holland, Friesland en de provincie van Stad en Lande...* vatte hij de resultaten samen van eigen voortgezette waarnemingen en van de door anderen op zijn instigatie verrichte inenting. Het is toch wel zeer opmerkelijk dat een Groningse boer kans heeft gezien om ten koste van grote financiële offers en met een groot vertrouwen in eigen kunnen, inzicht te krijgen in een fundamenteel immunologisch verschijnsel waarvan de opheldering pas ruim een eeuw later gegeven zou kunnen worden.

Hoewel Reinders' naam ten gevolge van Campers zelfzuchtig optreden in het buitenland niet bekend geworden is, heeft zijn werk in het binnenland erkenning gevonden. Zijn publicaties vielen precies in de jaren waarin de Maatschappij tot Bevordering van den Landbouw te Amsterdam en de Oeconomische Tak van de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem werden opgericht (respectievelijk in 1776 en 1777). Beide maatschappijen bevorderden de toepassing van Reinders' methode door het uitloven van premies, terwijl in de *Verhandelingen van de Maatschappij tot Bevordering van den Landbouw* verschillende berichten over het onderwerp werden gepubliceerd. De Amsterdamse My. benoemde Reinders tot erelid en van de Haarlemse mocht hij een gouden medaille in ontvangst nemen. Maar de grootste eer die hem in 1809 te beurt viel, was wel zijn benoeming tot correspondent der Eerste Klasse van het Koninklijk Instituut van Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten.

Geert Reinders heeft veel maatschappelijke functies uitgeoefend. Over zichzelf schreef hij eens: 'Gebooren uit een geslacht, altoos in de Ommelanden gevestigd, hebbe ik met de moedermelk de behartiging van diens wezenlijke belangens ingezogen'. Zijn instelling om zich nuttig te maken, gecombineerd met zijn vermogen het vertrouwen van zijn omgeving te winnen, leidden ertoe dat hem verschillende politieke en ambtelijke taken werden opgedragen. Zo vertegenwoordigde hij van 1770-1778 het karspel Garnwerd in de Ommelander Landdag. Na de Omwenteling van 1795 nam hij deel aan het werk van de commissie die voor Stad en Lande een nieuw bestuursplan moest opstellen. Het jaar daarop werd hij tot 'redger' benoemd met jurisdictie in Winsum, Obergum en Balfo. In deze functie, die hij van 1796-1798 en van 1801-1803 vervulde, waren rechtspraak, notariaat en politie gecombineerd. In de tussenvolgende jaren (1798-1801) had hij zitting in de Eerste Kamer van het Vertegenwoordigend Lichaam als represenat van het district Scheemda. Aan zijn initiatief is de wet van 1799 ter bestrijding van de veepest te danken. Hierin werd bepaald dat ziek en verdacht vee moest worden afgeslacht en dat de kosten uit een speciaal hiervoor te stichten fonds, dat ten laste van de boeren zou komen, zouden worden vergoed. Zoals bekend, is dit 'Veefonds' van buitengewone betekenis geweest voor de ontwikkeling van de diergeneeskunde in ons land.

Toen in de herfst van 1801 een nieuwe staatsregeling werd ingevoerd, kreeg het overgrote deel der kamerleden, waaronder Reinders, ontslag waardoor hij 'tot blijdschap van zijn kinderen en vrienden in zijnen geliefden kring kon terugkeren'. Op 71-jarige leeftijd aanvaardde hij nog het ambt van secretaris van de nieuw ingestelde gemeente Winsum, dat hij gedurende drie jaar vervulde. Bij de gemeentelijke herindeling van 1811 kon hij deze taak tot zijn opluchting neerleggen, want het viel hem moeilijk zich te voegen in het ambtelijk bestel van het Franse Keizerrijk. Vanaf 1805 was hij lid van de Groninger Commissie van Landbouw. Zijn medelid en vriend, de inmiddels tot hoogleraar in de landbouwhuishoudkunde benoemde oud-predikant J.A. Uilkens, sprak hem in 1814 toe bij zijn benoeming tot honorair lid van het Natuur- en Scheikundig Genootschap te Groningen: 'Gij, achtenswaardige grijsaard! Gij hebt geheel ons vaderland, Gij hebt de menschheid aan u verplicht. In de dagen van drieste onkunde en stout vooroordeel durfde gij het wagen, om, met medewerking van edele, kundige mannen, ook van deze Hogeschool, de verschrikkelijke runderpest door een weldadige inenting in haren jammervollen loop te beperken. Maar deze uwe menschlievende edele stoutheid bleef uw eenige verdienste niet!'. Reinders stierf op 4 februari 1815 te Bellingeweer, waarheen hij in 1802 verhuisd was. In 1796 had hij zijn tweede echtgenote, Geertjen Pieters, verloren, waarmee hij tien jaar eerder gehuwd was, nadat in 1785 zijn eerste echtgenote, Angenientje Klaassen, die hem twee zonen en twee dochters geschonken had, overleden was.

Deze rubriek wordt verzorgd door leden van het Veterinair Historisch Genootschap.

E.P.O.

Geraadpleegde literatuur:

- Bruins L.H. *Leven en werken van Geert Reinders, de grondlegger van de immunologie*. Diss. Groningen. Leens, 1951.
- Schaaf, A. van der. *Geert Reinders (1737-1815). A founder of the practical application of immunology in the fight against infectious diseases in animals. Historia Medicinae Veterinariae*, 1978; 3 (4): 89-98.
- Wester J. *Geschiedenis der Veeartsenijkunde*. Utrecht, 1939: 127 en 134.
- E.P.O. Petrus Camper. *Tijdschr Diergeneeskd*, 1996; 121: 258-259.